

РОЛЬ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО ЗБАГАЧЕНОГО СЕРЕДОВИЩА В ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Ніколаєвська Раїса Микитівна,
Запорізька обласна академія післядипломної педагогічної освіти,
м. Запоріжжя. Україна

Одним із найважливіших завдань освіти є формування особистості, яка орієнтується на саморозвиток, прогрес суспільства та пріоритет загальнолюдських цінностей. Людина, як особистість, не є завершена діяльність. Вона потребує постійної духовної діяльності.

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження полягає в прагненні знайти нові шляхи розвитку школи, охарактеризувати та обґрунтувати досвід формування полікультурно-освітнього збагачувального середовища, що сприяє досягненню намічених нами цілей.

Значимість дослідження обумовлена зверненням не лише до теоретичних аспектів поставлених проблем, але й узагальненням досвіду роботи Запорізької гімназії № 11 Запорізької міської ради (директор Непрядкіна С.Ю.) – її педагогічного та учнівського колективів, що дає можливість зробити конкретний висновок та запропонувати реальні рекомендації, щодо системного вирішення означеної проблеми з науково-методичним обґрунтуванням її результатів.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження концепції розвиваючого навчання, ролі соціокультурного середовища в цьому процесі відносяться до глибокої давнини. Думки про пріоритетність розвитку в процесі навчання висловлювали Сократ, Демокрит, Квінталіан. Розвивали ці положення діячі епохи Відродження Ф.Рабле, М.Монтень, струнку педагогічну систему, спрямовану на розвиток учнів, створив Я.А.Коменський. Проблеми розвиваючого виховання визначив у своїх працях Ж.-Ж.Руссо, теорія розвиваючої освіти знайшла своє відображення в системі педагогічних поглядів І.Г.Песталоцці.

Сучасна педагогічна наука звернулась до аналізу ролі «культурно-освітнього простору».

Великого значення у розробці наших проблем мають роботи авторів, які дослідили формування особистості, проаналізували процеси «соціалізації» та «індивідуалізації» (Є.Д.Днепров, В.В.Краєвський, Ю.І.Кривов, А.В.Петровський), розробили концепції нового педагогічного мислення (В.Давидов С.В.Кульневич, П.Щедровицький).

Проблеми толерантності, діалогу, що мають безпосереднє відношення до формування концепції культурного виховання та освіти, знайшли відображення у відомих працях М.Бахтіна, Ю.Лотмана, В.Біблера та ін.

Формування цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі полікультурно-освітнього збагачувального середовища (ПКОЗС) у формуванні творчої особистості, здатної до самоосвіти, до толерантності й діалогу в полікультурному та поліконфесійному суспільстві, яка володіє активною громадянською позицією.

Дослідження феномену полікультурно-освітнього збагачуючого середовища (ПКОЗС), модель якого створена в Запорізькій гімназії № 11 (директор Непрядкіна С.Ю.), сприяли формуванню нових підходів та інноваційних рішень проблеми комплексного розвитку творчих здібностей гімназистів і педагогів.

Для досягнення сформульованих цілей були поставлені конкретні завдання, із яких найбільш значимі наступні:

- розглянути та усвідомити принципи інноваційної діяльності в освіті як знакового явища сучасної педагогіки;
- проаналізувати ідеї розвиваючого навчання в історії світової педагогічної думки;

- дати теоретичне обґрунтування феномену особистості як суб'єкта освітнього простору;
- розкрити зміст поняття полікультурно-освітнього збагачуючого середовища та його ролі в системі розвитку творчих здібностей учнів;
- дослідити явища толерантності та діалогу як факторів формування педагогічного та учнівського колективів у полікультурному та поліконфесіональному суспільстві;
- на прикладі життєдіяльності колективу Запорізької гімназії № 11 створити модель акмеологічного закладу освіти, мета якого перехід на якісно вищий рівень цілісного розвитку особистості, самовиховання та самореалізації педагогів та гімназистів.

Наукову новизну складають наступні положення:

- розроблена модель діяльності акмеологічного закладу освіти в умовах полікультурного середовища;
- розкрита роль толерантності та діалогового спілкування у середовищі учнів, батьків і педагогів, які представляють різні етноси та релігійні конфесії, що мають першочергову значимість у поліетнічному та полікультурному суспільстві;
- досліджена сутність феномену «полікультурно-освітнього збагачуючого середовища», його вплив на основні параметри діяльності педагогічного та учнівського колективів, на формування особистісних сенсів та ціннісних орієнтацій гімназистів;
- узагальнені основні інноваційні педагогічні ідеї, що знайшли втілення в життєдіяльності Запорізької гімназії № 11.

Досягнення практичної педагогіки та найновіші дослідження в області дитячої обдарованості показують, що «збагачення» навчальних програм та освітнього процесу в цілому, створення певного соціокультурного середовища в навчальному закладі - стимулює розвиток особистості, дозволяє задовольнити пізнавальні запити учнів та вирішити проблему розвитку креативності обдарованих дітей.

На сучасному етапі особливого значення набувають процеси демократизації та гуманізації освіти. В якості пріоритетів виступають не тільки конкретні емпіричні знання, здобуття яких учнями вважалось основним завданням учителя-предметника, а й сам учень, його інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток, творче розкриття його потенційних можливостей, його здібностей, створення відповідних умов полікультурно-освітнього середовища, які б допомогли гімназисту сформуватися як особистості та вільно обрати свій життєвий шлях.

У контексті освітніх інновацій у Запорізькій гімназії № 11 особливе місце займають концепції, що пов'язані з поняттям середовище полікультурно-освітнього простору, які теоретично і методично обґрунтовані. Нові завдання гімназії, соціокультурні процеси, що пов'язані з акмеологічними дослідженнями, гуманізацією, гуманітаризацією, розширенням інформаційного простору та інші фактори визначають вибір шляхів організації простору як умови соціалізації та індивідуалізації гімназистів. Такий полікультурно-освітній простір є багатоваріантним, що забезпечує вільний розвиток школяра в навчально-вихованому процесі.

Полікультурно-освітній простір – це розвиваюча цілісність, структурні компоненти якого використовуються суб'єктами освітнього процесу для засвоєння і трансляції гуманістичних цінностей. Згідно з рекомендаціями Н.В.Щигольової, модель культурно-освітнього простору включає в себе:

- просторово-семантичний компонент (архітектурно-етичну організацію життєвого простору гімназистів, символічний простір школи);
- змістовно-методичний компонент (концепція навчання, виховання, навчальні плани та програми, форми і методи організації освіти, учнівського дослідницького простору, тощо.);
- комунікаційно-організаційний компонент (розподіл ролей, цінності та установки суб'єктів освіти, комунікаційна сфера – стиль спілкування та викладання,

організаційні умови - наявність творчих груп педагогів, педагогічних майстерень, майстер-класів тощо).

Звернемося до характеристики категорії «середовище». За визначенням Н.В.Щиголевої «середовище – соціальний простір, що оточує людину, зона безпосередньої активності індивіду, його найближчого розвитку і дії».

Само по собі полікультурне середовище не гарантує розвитку. Воно можливе лише тоді, коли в фокусі уваги педагога з'являться глибокі особистісні зміни, які можуть виникати під впливом різних факторів полікультурного простору.

Перетворення оточуючої учня дійсності в середовище, що здатне впливати на особистість, стає пріоритетним педагогічним завданням. Реалізація проблеми запрограмована в акмеологічній моделі Запорізької гімназії № 11, яка передбачає моделювання особливого освітнього простору – розвиваючого середовища та оволодіння особистісно-зорієнтованими технологіями, що сприяють здійсненню самоформування індивідуально-особистісних сенсів.

Розвиваюче середовище характеризується інформаційним насиченням, що достатнє для самостійного рішення життєвих ситуацій, проблемністю та комфортністю (гімназист мусить відчувати себе впевненим, захищеним у всіх видах своєї дослідницької, пізнавальної та результативної діяльності).

Концепція полікультурного освітнього середовища поглиблена нами поняттям «збагачуюча» - ПКОЗС (полікультурно-освітнє збагачуюче середовище), яке не тільки відкриває нові можливості, але й пред'являє підвищені вимоги до особистості, до його здібностей самоорганізації, самоосвіти, саморозвитку. Це ж відноситься і до вчителів, від яких вимагається більш високий рівень освіченості та культури. Запорізька гімназія № 11, як заклад освіти, має великий потенціал вирішення проблеми формування соціально адаптивної, гуманістично спрямованої особистості, яка здатна будувати демократичну Україну, жити у відкритому суспільстві, реалізувати себе багатомірно, яка в своїй життєдіяльності керується загальнолюдськими й культурно-національними цінностями. Ця мета має довгостроковий стратегічний характер.

Таким чином:

- інноваційна діяльність в освіті є вимогою часу;
- завданням освітньо-виховного процесу стає формування творчої особистості, що володіє загальнокультурною компетенцією;
- у числі освітніх інновацій особливе місце займає концепція, що визначає роль полікультурно-освітнього середовища та мультикультурного простору у формуванні особистості гімназиста;

В результаті даного дослідження ми прийшли до наступних висновків.

Становлення особистості – одна із основних функцій педагогічної діяльності. Дослідження на базі педагогічного колективу Запорізької гімназії № 11 показали, що тільки в процесі творчої діяльності людина створює сама себе, здійснює свою роль як член соціуму, реалізує свою індивідуальну сутність. Наше дослідження показало продуктивність використання інноваційних педагогічних технологій, а саме: створення творчої атмосфери, культивування інтересу до ініціатив та нововведень, створення соціокультурних умов (середовища), що сприяють розвитку творчої сутності особистості, ініціювання найбільш перспективних нововведень, продуктивних проектів в умовах реально діючої освітньої системи, переведення перспективних нововведень в реально діючу освітню та виховну системи та ін.

Робота по створенню полікультурно-освітнього збагачуючого середовища, що здатне формувати творчу особистість учня, вимагає педагога нового типу.

Новий тип освіти, який формується одночасно з новим типом цивілізації XXI століття, вимагає нового типу педагога, який володіє новими якостями, забезпечує продуктивність професійної діяльності в системі освіти. Акмеологічна орієнтація особливо актуальна для сучасного суспільства в якому домінують настрій, апатія,

бездуховність і погіршення загальної соціальної ситуації. У зв'язку з цим значно підвищилась соціальна роль системи освіти її стратегічна і ідеологічна функція, перебудова самосвідомості людини, розуміння механізмів саморозвитку і становлення індивідуальності. Саме акмеологічний підхід в якості мети освіти пропонує цілісний розвиток людини і в якості найвищої цінності розглядає індивідуальність.

Сучасній школі потрібний новий тип педагога: педагог-акмеолог, як нова якість. Тому творчою лабораторією педагогів Запорізької гімназії № 11 на засадах дослідження теорії змодельована, апробується і реалізується акмеологічна модель педагога.

Якість освіти залежить від багатьох компонентів освітньої системи і в першу чергу, від якості особистості педагога. Якості які властиві педагогу-акмеологу досліджуються і апробуються в гімназії, це:

- **спеціаліст з питань розвитку дитини** з відповідного предмету навчання, який володіє корекційно-розвиваючими технологіями і технологіями розвитку обдарованості та творчості (науковими технологіями);
- **методологічна культура вчителя**, його методологічна компетентність в контексті сучасної філософії освіти, здібність здійснювати не тільки традиційне інформаційне накопичення знань, а і методологічно-орієнтовану освіту, яка необхідна людині у професійній діяльності, в умовах постійного зростання вагомості інформації;
- **нове професійне мислення педагога**, яке складається не тільки з предметних установок, але й мотиваційно-ціннісних орієнтацій, відображаючи нові парадигми освіти, нове ціннісне усвідомлення вчителя щодо свого духовного розвитку;
- **науково-педагогічна компетентність педагога**, яка забезпечує професійність його діяльності; включаючи нові види професійної грамотності: методологічну, предметно-розвивальну, психологічну, валеологічну, акмеологічну;
- **нові професійні і особистісно значущі якості, які забезпечують творчу самореалізацію індивідуальності педагога:**
  - а) **духовна зрілість** як високий рівень духовного розвитку особистості, його сила духу і моральність, як мудрість життя, осмислення необхідності жити і працювати на совість, творити добро, нести любов людям;
  - б) **особистісна зрілість** як самостійність і відповідальність за прийняті життєві і професійні рішення, за їх вибір і прогнозування результатів;
  - в) **професійна зрілість** як готовність до інноваційної професійно - педагогічної діяльності (компетентність, спрямованість, педагогічна майстерність тощо);
  - г) **акмеологічна позиція педагога** як похідна його професійного, особистісного і духовного розвитку, як гуманістична установка на забезпечення успіху і здоров'я кожного учня, на досягнення результатів в педагогічній діяльності, на розвиток творчості вчителя і учня в їх щільній взаємодії.

На базі гімназії розроблені і апробуються моделі творчої індивідуальності (див. рисунок 1) і інноваційної діяльності вчителя (див. рисунок 2).

Рис. 3. Модель творчої індивідуальності педагога

Рис. 4. Структура інноваційної діяльності вчителя

Означені моделі відіграли роль засобу «м'якого» та «рефлексивного» управління саморозвитку педагогів. Найбільш проблемними в їх діяльності з'ясувались такі показники, як формування критичності мислення учнів та організація самопрезентації й захисту продуктів творчої діяльності (результати самоаналізу).

Таким чином, аналіз освітніх проблем, розробка моделей інноваційної діяльності педагога в умовах полікультурного збагаченого середовища сприяє обґрунтуванню, концепції акмеологічного закладу освіти, що приводить до високих результатів в навчанні, розвитку й вихованні школяра. Так, у 2010 році сім учнів гімназії стали переможцями Міжнародного конкурсу «Акт на підтримку свободи – програма обміну майбутніх лідерів». Їм надається право продовжувати навчання в Сполучених Штатах Америки.

Література

1. *Бранский В.П., Пожарский С.Д.* Социальная синергетика и акмеология. – СПб.: Политехника, 2002. – 476 с.
2. *Гагин Ю.А.* Акмеологические очерки педагогического совершенства. – СПб.: БПА, 1999. – 156 с.
3. *Деркач А.А.* Методолого-прикладные основы акмеологических исследований. – М.: Изд-во РАГС, 1999. – 309 с.
4. *Кангиев М.Ш.* Развитие способностей одаренных детей в условиях поликультурной среды // Збірник наукових праць VI-го міжнародного симпозиуму: Проблеми інтеграції науково-освітнього, інтелектуального потенціалу в державотворчому процесі Україна – Туреччина. – Тернополь – Севастополь – Стамбул. 2007. – С. 144 – 150.
5. *Максимова В.Н.* Введение в акмеологию школьного образования. – СПб.: ЛСИРО, 2002. – 156 с.
6. *Максимова В.Н.* Акмеология: новое качество образования. – СПб.: РГПУ им. А.И.Герцена, 2002.- 99 с.
7. Психолого-акмеологическое обеспечение саморазвития личности в системе непрерывного образования/ Под. ред. А.А. Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2002. – 357 с.